

Sint-Michielsgestel

Oorlog en bevrijding

Herdenken in balans

Met grote waardering heeft het gemeentebestuur ondersteuning gegeven aan het initiatief van een aantal Gestelse burgers om de geschiedenis van ons dorp aan de Dommel tijdens de Tweede Wereldoorlog te beschrijven.

Deze publicatie is een waardevolle afsluiting van de herdenking van de bevrijding vijftig jaar geleden. Onze dank gaat uit naar de schrijvers en iedereen die aan deze uitgave heeft meegewerkt.

Omslag:
De Oude Toren met
het wachthuisje van de
luchtbescherming

Sint-Michielsgestel

Oorlog en bevrijding

Herdenken in balans

Drs. M.L.P. Kapteijns

Drs. G.A.Th. Seegers

Voorwoord

In 1994 herdachten wij – samen met een groot aantal oudstrijders – op grootse wijze dat Sint-Michielsgestel 50 jaar geleden van Duitse onderdrukking werd bevrijd. Het leek goed om in 1995, 50 jaar na het weer vrij worden van héél Nederland, op een andere manier aan oorlog en bevrijding aandacht te besteden. Vandaar dit boekje.

Bij het schrijven ervan stonden ons van meet af aan als doelstellingen voor ogen: het bieden van inzicht in de samenhang van de gebeurtenissen en ontwikkelingen die – nationaal en internationaal – leidden tot de afschuwelijke Tweede Wereldoorlog en het tegen die achtergrond plaatsen van wat er zich in Nederland in het algemeen en in Sint-Michielsgestel in het bijzonder rondom 'de' oorlog afspeelde.

De kennis daaromtrent van de na-oorlogse generatie en de jeugd van vandaag blijkt beperkt. Kennis en geheugen van hen die het "allemaal zelf meemaakten" lijken soms selectief en/of vervaagd. Ze vertonen in ieder geval leemtes. Die kunnen wij in het korte bestek van dit boekje niet allemaal opvullen.

Wat wij (wél) hebben geprobeerd, is een relaas voor te leggen, waarin van belang zijnde facetten en geleidingen naar evenredigheid hun plaats krijgen zodat een evenwichtig totaalbeeld ontstaat van 'de oorlog', als achtergrond waartegen zich het gebeuren in Sint-Michielsgestel afspeelde. Dat gebeuren logenstrafte overigens de vele malen gemaakte opmerking dat er in Sint-Michielsgestel eigenlijk niets gebeurd is. De inhoud van dit boekje wil de onjuistheid van die bewering laten zien.

Sint-Michielsgestel, mei 1995.

Drs. M.L.P. Kapteijns
Drs. G.A.Th. Seegers.

Inhoudsopgave

Voorwoord

Inleiding *De Tweede Wereldoorlog in perspectief* 7
Europa 1870 - 1919 : Tweemaal oorlog
De vrede van Versailles

Hoofdstuk I *De lont gloeit : 1919 - 1939* 10
Duitsland
Hitler
Hitler-Duitsland

Hoofdstuk II *Nederland en de Tweede Wereldoorlog* 16

Hoofdstuk III *Sint-Michielsgestel en de Tweede Wereldoorlog* 21
A. Inval en bezetting 21
Beekvliet
De Ruwenberg
Persoonlijke ervaringen van Gestelnaren

B. De bevrijding 49
Het instituut voor Doven
Persoonlijke ervaringen van Gestelnaren
Balans

Nawoord 55

Inleiding

De Tweede Wereldoorlog in historisch perspectief

Geschiedenis is een proces van oorzaak en gevolg. Je kunt het heden niet van het verleden scheiden. Zo ligt ook de Tweede Wereldoorlog in het verlengde van wat eraan vooraf ging, namelijk een sedert 70 jaar in Duitsland uit zijn voegen gegroeide zucht naar herstel van een vermeend gekwetst eergevoel en van nationalistische geldingsdrang.

In de overtuiging dat Duitsland de hegemonie in Europa zou kunnen heroveren, lokte Bismarck, de kanselier van Pruisen als leidinggevende deelstaat van Duitsland, in 1870 een oorlog uit met 'concurrent' Frankrijk. Hij won en meende de superioriteit van zijn land te moeten bevestigen en te kunnen bestendigen, door in de Spiegelzaal van Versailles - sinds Lodewijk XIV het trotse symbool van Frankrijks wereldmacht - de Franse keizer af te zetten en (juist daar!) Duitsland weer tot keizerrijk te verheffen.

De toenmalige koning van Pruisen, Wilhelm I, werd keizer van het weer tot eenheid gebrachte Duitse Rijk. In feite bleef de leiding bij Bismarck, die door zijn opzettelijk vernederende aanpak de Fransen tot in het diepst van hun ziel gekwetst had. De Fransen zwoeren wraak! Bismarck wist door een ingewikkeld stelsel van internationale verdragen hun de kansen daartoe te ontnemen. Maar nadat hij door de van valse grootheidswaanzin bezeten en van zelfoverschatting overlopende en onbekwame Wilhelm II de laan was uitgestuurd, ging het (dus) langzaam maar zeker fout. Opgezweept nationalisme verdeelde meer dan dat verdragen konden bijeenhouden. Het belangrijkste van een en ander was een ware bewapeningswedloop tussen de twee rivalen Frankrijk en Duitsland; ieder met een aantal bondgenoten achter zich. Europa deelde zichzelf op in twee blokken. De vraag was niet meer óf maar waar en wanneer de bom zou ontploffen.

Die ontplofte - letterlijk - op 28 juni 1914 in Serajewo, onder de Oostenrijkse troonopvolger aarts Hertog Franz Ferdinand, die daarbij om het leven kwam.

Hoewel het een Oostenrijkse aangelegenheid was, nam Duitslands Wilhelm II direct het voortouw met het stellen van ultimata en

vervolgens met oorlogsverklaringen. Door op eigenbelang gebaseerde verdragen aan elkaar gebonden, was een groot aantal Europese staten voor ze het goed en wel beseften in een oorlog verwickeld: de Eerste Wereldoorlog, die in feite vooral een strijd was tussen Duitsland en Frankrijk.

Behalve de Verenigde Staten waren onder andere ook Engeland, België en Nederland neutraal. Wilhelm II speculeerde met name op de blijvende neutraliteit van de eerste twee.

Tot de tegenstanders van Duitsland behoorde, naast Frankrijk, ook Rusland. Daardoor doemde het gevaar op van een oorlog op twee fronten. Maar de keizer zei daarop al bij voorbaat zijn tactiek te hebben afgestemd. Hij zou eerst in een korte, snelle oorlog - een zogenaamde Blitzkrieg - in het westen Frankrijk uitschakelen om daarna in het oosten rustig het zich traag mobiliserende Rusland te verslaan. De hele operatie zou nog vóór Kerstmis 1914 begon zijn 'gepiept'.

Maar de enige die 'piepte' was Wilhelms Duitsland! In het oosten stonden 'die trage Russen' in augustus al in Pruisen en in het westen liep het niet zoals verwacht.

De Belgen, van wier neutraliteit de Duitsers zich niets aantrokken, leverden onverwacht hardnekkig weerstand. Bovendien sloot Engeland zich vanwege de schending van de Belgische neutraliteit aan bij de Geallieerden en stuurde troepen naar het West-front, waar Duitsland juist troepen moest weghalen om in eigen land de opmars van de Russen te stuiten.

Toen de Fransen onder leiding van generaal Joffre begin september de Duitse troepen, die Parijs tot op 40 kilometer waren genaderd, afstopten, ontaardde de 'Blitzkrieg' in een 'Sitzkrieg', een loopgravenoorlog over een frontbreedte van 800 kilometer, van de Noordzee tot de Zwitserse grens, waar tegenstanders elkaar aflachtten in talrijke bloedige offensieven, die niets opleverden. Het West-front werd één massagraf. Aan het Oost-front hadden de Duitsers, door gebrek aan strijdmiddelen aan Russische zijde, wel succes.

1917 werd het jaar dat de beslissing inleidde. In april van dat jaar besloten de Verenigde Staten, geprovoceerd door Duitsland, alsnog tot deelname aan de oorlog aan de zijde van de Geallieerden en stuurden enorme hoeveelheden aan manschappen en materiaal naar het West-front.

In Rusland kwam na de bloedige communistische revolutie daar, Lenin aan de macht. Hij besloot tot een wapenstilstand, die pas in maart 1918 overging in een vrede. De vrijgekomen Duitse troepen arriveerden echter te laat aan het West-front, waar de Geallieerden dankzij de Amerikaanse versterkingen stevig in opmars waren. Op

18 november 1918 ondertekenden de Duitsers hun capitulatie. Daarmee eindigde een oorlog, hún oorlog, die aan ruim 10.000.000 (!!) mensen het leven had gekost. De vrede zou nog nader geregeld worden door middel van een daartoe speciaal bijeen te roepen conferentie.

De vrede van Versailles

Op 12 januari 1919 werd in Versailles de vredesconferentie geopend. Deelnemers waren de afgevaardigden van 27 *overwinnende* staten. Verliezer Duitsland werd van praktische deelname uitgesloten en was alleen bij de slotzitting aanwezig. Ondanks de grote invloed van de tot gematigdheid manende Verenigde Staten en Engeland, was het toch vooral Frankrijk dat bij monde van de 77-jarige cynische minister Clemenceau - bijgenaamd 'Le Tigre' en sinds 1871 uit op wraak - de boventoon voerde. Het uiteindelijke compromis was navenant.

Duitsland kreeg, ten onrechte, de 'Alleinschuld' van de oorlog en dus moest, zoals Clemenceau het uitdrukte, de 'mof' ook betalen. De vrede werd eenzijdig opgelegd, gedictieerd. Het was voor Duitsland slechts een kwestie van slikken of stikken. Het kon alleen maar slikken.

Op aandrang van Clemenceau vond de ondertekening van het verdrag plaats in dezelfde Spiegelzaal van Versailles, waar Frankrijk in 1871 zo vernederd was. Het verschil was dat de verslagene (nu Duitsland dus) weliswaar onder druk van de mogendheden zelf zijn keizer al had afgezet en zelf de democratische republiek had uitgeroepen.

Dat mocht allemaal niet meer baten. Onder protest ondertekende Duitsland de even vernederende als vernietigende vrede. Het moest afstand doen van enorme strategisch en economisch belangrijke gebieden. Land-, zee- en luchtmacht werden ontbonden en dienstplicht verboden. De wapenindustrie moest totaal worden ontmanteld en herbewapening voorgoed worden uitgesloten. In de vorm van 'herstelbetalingen' moest Duitsland *alle* door de Geallieerden geleden oorlogsschade betalen. Ter handhaving van de vrede en ter bevordering van internationale samenwerking werd een Volkenbond opgericht (voorloper van de V.N.) waarvan Duitsland geen lid mocht worden.

Voor de meeste Duitsers werd de vrede van Versailles aanleiding tot wrok en haat jegens de overwinnaars en de democratische politici in eigen land, die ermee accoord waren gegaan. Een tijdbom dus, die 20 jaar later door Hitler tot ontploffing zou worden gebracht!

1919–1939: De Iont gloeit

Duitsland

De vrede van Versailles was de meest directe aanleiding tot de Tweede Wereldoorlog. Met name door de ontwikkelingen in Duitsland. Na de vlucht van de keizer en het aftreden van zijn regering, grepen de gematigde socialisten (S.P.D.) - na het neerslaan van een opstand van de Communisten - in november 1918 de macht. Zij proclameerden de Republiek en tekenden op 11 november de wapenstilstand. Er werden algemene verkiezingen gehouden voor het Parlement (de Nationale Vergadering). Dat kwam, omdat het in Berlijn nog onrustig was, in Weimar bijeen. Daar stelde het in 1919 de eerste democratische grondwet in de geschiedenis van Duitsland vast. Daarmee was de zogenaamde 'republiek van Weimar' een feit. Die zou voortbestaan tot 31 januari 1933.

De goede wil van de nieuwe bestuurders was groot. Maar groot was ook de last van de opgelegde 'herstelbetalingen', die het totaal verarmde en internationaal geïsoleerde Duitsland, ondanks een aantal verlagingen, niet kon opbrengen.

Was de financieel-economische ontwikkeling desastreus, ook politiek kreeg het 'nieuwe' Duitsland geen kans om wortel te schieten. Het buitenland, en met name de Verenigde Staten, Engeland en Frankrijk, deed geen enkele moeite om de zelf opgedrongen democratie een helpende hand toe te steken. In het binnenland werd de jonge republiek door zowel de communisten (extreem links) als de nationalistische (extreem rechts) fel belaagd. De laatsten deden in 1920 een poging tot een staatsgreep. Die werd verijdeld.

Het jaar 1923 was in alle opzichten een dieptepunt:

- Duitsland kon aan de opgelegde betalingsverplichtingen niet meer voldoen, voor Frankrijk reden om - als onderpand - het Rijnland te bezetten;
- een 'hollende' inflatie ruïneerde miljoenen kleine burgers en arbeiders;
- op 9 november pleegde Adolf Hitler met een aantal trawanten in München een staatsgreep. Die mislukte weliswaar maar de straf die de leider opgelegd kreeg wegens landverraad - 5 jaar vestingsstraf, waarvan 6 maanden effectief en de rest als 'proeftijd' zonder dat de

publieke opinie zich daartegen verzette - was een duidelijk signaal dat heel veel Duitsers hun geloof in de breedsprakige en aarzelende democratie verloren hadden en rijp begonnen te worden voor een alternatief, dat betere uitzichten beloofde.

Toch bleef de grote omwenteling nog even uit.

In 1924 veranderde er ineens heel veel ten goede. Dankzij enorme financiële hulp van met name de Verenigde Staten, was er sprake van een opzienbarend economisch herstel, dat het vertrouwen in de regering bij veel Duitsers weer deed opleven. Toen, daarnaast, Duitsland door een veelheid aan verdragen ook nog uit zijn politieke isolement werd bevrijd, leek de 'Republiek van Weimar' alsnog een kans van slagen te hebben.

Helaas werd door de economische wereldcrisis van 1929 het nog broze herstel abrupt teniet gedaan. Duitsland tuimelde in een afgrond, die dieper bleek dan die waaruit het bezig was naar boven te klauteren. De ontredde was algemeen en totaal. Het volk was nu echt rijp voor het aantreden van 'de sterke man', die knopen kon doorhakken en zekerheden kon bieden. Die man diende zich aan in de persoon van Adolf Hitler.

Hitler

Adolf Hitler was Oostenrijker van geboorte. Zijn jeugd was niet gelukkig. Op school ging het niet zo best en in Wenen werd hij tot twee maal toe afgewezen voor de Kunstacademie. Dat maakte hem bitter, ontevreden en wantrouwend ten opzichte van anderen.

Tussen zijn 18^e en 23^e levensjaar verbleef Hitler in de Oostenrijkse hoofdstad, die toen een haard was van antisemitisme. Daar en toen maakte hij zich de jodenhaat eigen, die met zijn persoon vereenzelvigd zou worden. Een andere 'vrucht' van die Weense jaren was zijn Grootduits Nationalisme. Zijn ideaal was een groot Duits rijk, waarin ook Oostenrijk zou moeten opgaan.

In 1913 ontvluchtte hij zijn vaderland om de dienstplicht daar te ontlopen. Hij vestigde zich in München, waar hij zich als vrijwilliger meldde voor het Duitse leger, om vervolgens als ordonnans aan het West-front te worden ingezet. Hij bracht het tot korporaal en kreeg, nadat hij in 1918 voor de tweede maal gewond in het lazaret was beland, vanwege betoonde persoonlijke moed het 'IJzeren Kruis'.

Totaal ontgoocheld door de Duitse nederlaag, die volgens hem alleen het gevolg was van een samenzwering tussen de socialistische regering - 'novembermisdadigers' noemde hij hen - de joden en de communisten, nam hij in het hospitaal het meest rampzalige besluit van zijn onzalig bestaan: hij besloot politicus te worden!

Het enige doel dat hem daar voor ogen stond, was Duitsland weer op

te stuwen naar wereldmacht om zo de schande van Versailles uit te wissen. De meest effectieve manier om dat doel te verwezenlijken was volgens hem, dat hij zo snel mogelijk zélf de politieke touwtjes in Duitsland in handen zou krijgen. Op zijn eigen manier nam hij de kortste weg:

- in 1919 werd hij in München lid van de verboden ultra-rechtse splinterpartij, de 'Deutsche Arbeiter Partei';
- in 1920 werd hij Führer en dus persoonlijke allesbesliser van zijn tot National Sozialistische Deutsche Arbeiter Partei omgedoopte D.A.P.. Het programma dat hij presenteerde droop van haat tegen het 'Dictaat van Versailles', de Weimardemocratie, de joden, de communisten en de kapitalisten.

Verblind door de bijval die hij in Beieren kreeg, besloot Hitler tot 'de grote sprong' en deed hij, met steun van enige trawanten, in 1923 een poging tot een staatsgreep, een operette-achtige éénakter, waarbij al na de ouverture het doek viel.

Van het proces tegen hem wegens landverraad aangespannen, maakte hij een propagandastunt. Een en ander werd door de rechters 'beloond met 5 jaar vestingsstraf, waarvan 6 maanden effectief en de rest als 'proeftijd'!! Het half jaar van vijf-sterren-luxe in de vesting Handsberg was voor hem net voldoende om zijn verderfelijke ideeën en het daaraan gekoppelde programma in boekvorm vast te leggen. 'Mein Kampf' gaf hij als titel aan het boek, dat de bijbel werd van het Nationaal Socialisme.

Volgens Goebels was het het méést verkochte, maar het minst gelezen boek in Duitsland. Hadden de Duitsers en de politici elders in Europa het maar wél gelezen én serieus genomen ... Na zijn vrijlating - december 1924 - besloot Hitler van tactiek te veranderen. Vanaf dat moment, zei hij, zou hij langs democratische weg trachten zijn idealen te verwezenlijken. Hij had het tij niet mee. Duitsland maakte juist een periode door van flink herstel. Maar toen door de economische wereldcrisis van 1929, die Duitsland ongenadig trof, steeds meer Duitsers het vertrouwen in de democratie voorgoed verloren, ging het hem en N.S.D.A.P. steeds beter. In 1930 ging die partij bij de Rijksdagverkiezingen van 20 naar 107 zetels. In 1931 (!) liet Hitler zich tot Duits staatsburger naturaliseren om zich meteen kandidaat te stellen voor het presidentschap. Hij verloor in 1932 weliswaar van de regerende president Von Hindenburg, maar hij kreeg wel ruim 13 miljoen stemmen tegen Von Hindenburg ruim 19 miljoen. Vier maanden later kwam hij in de Rijksdag tot 230 zetels (van de 608) en nog eens zeven maanden daarna werd de N.S.D.A.P. met 288 zetels (van de 647) de grootste partij. Na een paar pogingen om een stabiele

regering te vormen, kon president Von Hindenburg niet anders meer dan 'Der Korporal' zoals hij Hitler noemde, te benoemen tot Rijkskanselier (minister-president).

Hitler - Duitsland

Op 30 januari 1933 werd het kabinet Hitler beëdigd en was de Machtsübernahme, waarvan hij sinds 1918 had gedroomd, een feit. Hitler sprak van een nieuw duizendjarig rijk; Das Dritte Reich. Binnen 2 maanden was Duitsland een dictatuur. Toen president Von Hindenburg in 1934 stierf, verenigde Hitler als Führer en Reichskanzler de functies van staatshoofd en regeringsleider in zijn persoon en kon hij vorm en inhoud gaan geven aan zijn slogan: 'Ein Volk, ein Reich, ein Führer'. Bestuur, leger, cultuur, economie en samenleving werden 'eingeordned' in de totalitaire nazi-staat.

De meeste Duitsers staarden zich blind op de snelle teruggang van de werkeloosheid en gingen er bewust of onbewust aan voorbij dat dienstplicht, wapenindustrie, aanleg van Autobahnen en het streven naar autarkie voor wat betreft de produktie van strategische grondstoffen in feite direct waren gericht op oorlog. Maar brood was nu eenmaal brood.

De kreet 'Heim ins Reich' - het weer in één rijk bijeenbrengen van alle Duitsers waar die in Europa ook woonden - sprak hen even sterk aan als de roep om 'Lebensraum' - de noodzaak van economische leefruimte voor het Duitse volk, met name in Oost-Europa - zonder zich ook hierbij weer te (willen) realiseren, dat beide zelfs op een aanvalsoorlog aanstuurden.

Hitler was er zich terdege wél van bewust. En op de golven van een steeds en overall georganiseerd gescandeerd 'Sieg heil' dwong hij in onfeilbare zelfgenoegzaamheid iedereen met hem mee te drijven naar zijn illusie: een Ariësch Groot-Duitsland.

Hij begon meteen met het isoleren en uitschakelen van 'Volksfremde' elementen. Men name joden en zigeuners, maar ook kritische Ariërs werden slachtoffer van zijn terreur, executies en concentratiekampen. Wie daaraan wilde ontkomen, moest meehuilen met de wolven in het bos. En dat deed de grote meerderheid van het Duitse volk; uit overtuiging, uit onzekerheid, uit eigenbelang, uit slapheid of uit angst.

Om de schijn op te houden riep Hitler steeds maar weer dat hij alleen op vrede uit was. Sommige daden leken dat ook te bevestigen. Dit tot grote opluchting van de Verenigde Staten, die zich buiten de verwickelingen in Europa wilden houden en van Engeland en Frankrijk, die - vermoeid en uitgeput door de voorbije

oorlog - zelf met enorme interne moeilijkheden kampten. Ze wilden niets liever dan de vredesboodschappen van Hitler geloven en waren bereid door het doen van redelijke concessies de vrede te bewaren. Hitler legde hun houding uit als zwakte en vond er een stimulans in om brutaal zijn eigen weg te gaan. Maar in feite was in Duitsland alles gericht op een zo gunstig mogelijke uitgangssituatie bij een doelbewuste oorlog.

Aan woorden en daden van de Führer viel voor een logisch denkend mens geen touw vast te knopen. Ter illustratie een paar van zijn stappen naar 'vrede':

1933:

Hitler stapt uit de Volkenbond wanneer die zich verzet tegen Duitse herbewapening;

1934:

1. Hitler 'zuivert' de S.A. - zijn knokploegen van geüniformeerde bruinhemden, die hem mede aan de macht hadden geholpen - door de leiders ervan die teveel macht wilden hebben door de S.S. te laten executeren (de zogenaamde 'nacht van de lange messen');
2. Hij sluit om Frankrijk te sussen een niet-aanvals- c.q. vriendschapsverdrag voor 10 jaar met Polen, dat hem als oorlogsdoel al lang voor ogen staat;
3. Hij ondersteunt de nazi-staatsgreep in Oostenrijk, waarbij kanselier Dollfuss wordt vermoord. De poging mislukt, maar toch;
4. Na de brand in het Rijksdaggebouw legt hij de schuld daarvan bij de communisten; zij zijn staatsvijand nummer één en Rusland vormt de grootste bedreiging van buitenaf;

1935:

1. Hitler vaardigt zijn 'Neurenberger wetten' uit die aan joden het staatsburgerschap ontnemen;
2. Hij kondigt openlijk de herbewapening af en voert algemene dienstplicht in. De Wehrmacht zal zijn 'Vredesleger' vormen;
3. Hij sluit, om Engeland te sussen, een vloot-accoord met dat land;

1936:

1. Hitler gaat over tot remilitarisatie van het Rijnland, wat de Volkenbond hem verboden had;
2. Hij sluit met de fascistische Mussolini het zogenaamde AS-verdrag en met Italië en Japen het tegen Rusland gerichte Anti-Komintern-pact;
3. Hij verleent militaire steun aan de - eveneens - fascistische generaal Franco in de Spaanse burgeroorlog;

1937:

Hitler besluit om Oostenrijk en Tsjecho-Slowakije binnen 5 jaar te bezetten;

1938:

1. Hitler grijpt de kans aan om, na de moord op een lid van de Duitse ambassade in Parijs door een joodse jongen, een 'spontane uitbarsting van volkswoede' te organiseren, waarbij 200 joodse synagogen in vlammen opgaan, duizenden joodse winkels en huizen worden vernield en tientallen joden worden vermoord;
2. Hij annexeert Oostenrijk, dat een provincie wordt van Duitsland. Seyss-Inquart wordt er kanselier;
3. Hij sluit, onder bemiddeling van Mussolini, in München een verdrag met Engeland en Frankrijk over Tsjecho-Slowakije en neemt het Sudetengebied in;

1939:

1. Hitler neemt de rest van Tsjecho-Slowakije in;
2. Hij dwingt Litauen tot 'teruggave' van het Memelgebied.

Engeland en Frankrijk kunnen een en ander niet meer plaatsen in het redelijke verlangen naar de Heim-ins-Reich-politiek van Hitler. De maat is vol. Hun geloofwaardigheid staat op het spel.

In de wetenschap dat hij ook Polen wil innemen, garanderen zij de onafhankelijkheid van dat land. Een aanval op Polen zal oorlog betekenen. Om die dreiging af te wenden sloot Hitler een niet-aanvalsverdrag met vijand nummer één: het communistisch Rusland!

In een geheim gehouden afspraak komen beide overeen dat Duitsland West-Polen en Stalin Oost-Polen, Finland, Estland, Letland en Litauen zal mogen bezetten. Als 'toegift' zal Duitsland olie en graan uit Rusland mogen betrekken.

Een dreiging van een oorlog op 2 fronten lijkt zo te zijn voorkomen. Althans voorlopig want geen van beide verdragspartners is van plan ten opzichte van de ander echt de vrede te bewaren. Maar het verdrag gaf beide de benodigde tijdwinst.

Met die zekerheid én de overtuiging dat de Verenigde Staten afzijdig zouden blijven en Engeland en Frankrijk zich (nog) geen oorlog konden veroorloven, viel Hitler op 1 september 1939 Polen binnen.

Nederland en de Tweede Wereldoorlog

Voor de Tweede Wereldoorlog had Nederland een politiek gevoerd van strikte neutraliteit. Bij verdragen bleef ons land 'afzijdig' en ook in het diplomatieke verkeer werd die neutrale houding steeds benadrukt en bevestigd.

Door een aanpassing in het Duitse aanvalsplan - de Duitsers besloten in 1914 via België in plaats van via Nederland naar Frankrijk door te stoten - bleef onze neutraliteit gehandhaafd. Dat was meer geluk dan wijsheid.

Het bleef voor de Nederlandse regering tot 1918 voortdurend een kwestie van 'schipperen' tussen de Centralen (Duitsland en zijn bondgenoten) en de Geallieerden (Frankrijk en Engeland met hun bondgenoten), om neutraal te kunnen blijven.

Meer nog dan politiek kwamen we economisch 'in de klem'. Enerzijds was Duitsland onze belangrijkste handelspartner anderzijds wilden de Geallieerden voorkomen dat Duitsland via Nederland goederen kon betrekken die voor zijn oorlogsvoering van belang konden zijn. En naar Duits oordeel was dat bijna alles! De Nederlandse economie kelderde dus enorm; maar we kwamen, relatief, redelijk door de Eerste Wereldoorlog heen.

Gedurende het zogenaamd Interbellum, de periode tussen de twee wereldoorlogen, bleef Nederland vast houden aan zijn politiek van strikte neutraliteit. Tegelijkertijd echter bleef Duitsland ook onze belangrijkste handelspartner. En dat laatste bepaalde onze voorzichtige 'kost-gaat-voor-de-baat-politiek' na 1918.

De economische crisis die in 1929 in Amerika tot explosie kwam en daarna in de hele wereld vernietigend om zich heen greep, verstoorde ondanks al onze tegemoetkomendheid, in het begin van de dertiger jaren uiteindelijk toch zowel de economische als politieke relaties met Duitsland.

Het Duitse streven naar autarkie, economische zelfverzorging, drukte Nederland nog dieper in een algemene depressie, terwijl het snel aan de macht gekomen Nationaal Socialisme van Hitler zijn streven naar 'raszuiverheid' en zijn politiek van eerherstel en 'Lebensraum' spuide en duidelijk uit was op een oorlog. De in 1931 onder invloed van de ontwikkelingen in Duitsland ontstane Nationaal Socialistische Beweging onder leiding van Anton Mussert onderschreef de Duitse ideeën voor een groot deel.

